

PROCEEDINGS BOOK

EGE 10. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

EGE
10TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
December 22-24, 23 Izmir

CİLT 1

ISBN : 978-625-6830-70-7
Academy Global Publishing House

EGE
 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
 DECEMBER 22-24, 2023
 IZMIR

Edited By
 PROF. DR. DWI SOLISWORO

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Conference: Prof. Dr. Hülya Çiçek
Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Ali Bilgili
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Həcər Hüseynova
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Naile Bilgili
Organizing Committee Member: Doç. Dr. Nazikə Abdullazadə
Organizing Committee Member: PROF. DR. BAŞAK HANEDAN
Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dwi Solisworo
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dody Hartando
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Raihan Yusoph
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Ivaylo Staykov
Organizing Committee Member: Assist. Prof. Dr. K. R. Padma
Organizing Committee Member: Dr. Amaneh Manafidizaji
Organizing Committee Member: Aynur Əliyeva

*All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
 Without permission can't be duplicate or copied.*

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Global–2022 ©

Issued: 29.12.2023
 ISBN: 978-625-6830-70-7

DEPREM METAFİZİĞİ

Prof. Dr. Mustafa ÜNVERDİ

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

mustafaunverdi@yahoo.com – ORCID ID: 0000-0002-2848-4073

ÖZET

Deprem, sel ve heyelan gibi insan gücünün sınırlarına dahil olmayan afetler, alem var oldukça insanın karşı karşıya kaldığı olaylardır. Bunlar kozmik sistemin bir parçası olmakla birlikte dini literatürde metafizik nedenleri ve kökenleri tartışılan hadiselerdir. İnsana onarılması mümkün olmayan zararlar veren afetlerin dini bakış açısıyla yorumlanması, insanın hayatı anlamlandırmasıyla paraleldir. Varlığı maddeden ibaret kabul eden zihnin ötesinde, vahye dayalı okuma biçimi, fiziğin ötesinde birtakım gerekçeler ve kökenler arar. Depremler de söz konusu okumaya tabi tutulduğunda ortaya çıkan literatür deprem metafiziği olarak ifade edilebilir. İslam kelamında insanın başına gelen elem ve musibetler genellikle hikmet nazarıyla yorumlanmıştır. Mutezile kelam ekolü tabii afetlerin mutlak adalet gereği ivaz gerektirdiğini savunmuş, Maturidi geleneği konuya insani faydalar ve hikmetler açısından yaklaşmıştır. Eşariler ise musibetlerin ilahi hikmet bakımından sorgulanmaz anlamı olduğu kanaatindedir. Genellikle İslam kelamcıları şerri -tıpkı hayır gibi- yaratma bakımından Allah'a nispet etmiş, değer bakımından ise insanın alanına hasretmiştir.

Bu bildiri de özellikle 6 Şubat 2023'te meydana gelen Kahramanmaraş Depremleri merkezinde depremin dini veçhesi ele alınacaktır. Depremin hikmetlerini tartışmak, depremin insanın anlam dünyasındaki yerini tespit etmek açısından önemlidir. İnsan başına gelen herhangi bir hastalık veya tabii afet durumuyla baş ederken maddi tedbirleri alır. Ancak buna ek olarak psikolojik açıdan da içinde bulunduğu zorlu durumla baş etmek için çabalar. Bu nedenle deprem metafiziğini konuşmak, insanın deprem gibi büyük bir afetle başa çıkma kabiliyetini olumlu etkileyecektir. Bildiri bu açıdan önemli görünmektedir. Bildiri de sosyal bilimlerin araştırma yöntemlerinden dokümantasyon yöntemi kullanılarak, klasik ve çağdaş kaynaklar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kelam, deprem, metafizik, musibet, hikmet

GİRİŞ

Deprem metafiziği, depremi metafiziksel okumadır. Depremi fizik nedenleri onu neden-sonuç ilişkisidir. Metafizik, bu nedenlerin dışında/ötesinde bunun insan açısından ne anlama geldiğini, değer bakımından depremin anlamını sorgulama çabasıdır. Şüphesiz bu sorgulama Tanrı âlem ilişkisi ve Tanrı insan ilişkisinde merkezleşir. Hikmet, burada başlıca temeldir. Hikmet, insan açısından tabiat olayının anlam ve gayesidir. Aksi durumda tüm oluş ve hareketler mekanik süreçlere teslim edilmiş ve insan için pratik hayat açısından anlamsızlaştırılmış olur.

Tabiat üzerine metafizik sorgulama dinde anlamlı bir çabadır. Zira İslam açısından Allah ve âlem arasında inkâr edilemez bir bağ vardır. Allah yaratıcı, âlem ise yaratılmıştır. Allah isim ve sıfatlarıyla âlemde varlığını gösterirken, âlem gaye ve nizamıyla Allah'ın varlığının somutlaşan delili niteliğindedir. İslam Allah'ın âlemi sadece yaratmakla kalmadığını, ondan her an yaratma halinde olduğunu ve irade, kudret ve yaratma sıfatlarıyla âlem üzerindeki etkisinin sürekli olduğunu kabul eder (A'râf, 7/54). Bunun aksi bir görüş pasif Tanrı anlamına gelir ki deizme tekabül eder ve İslam teizmi bakımından asla kabul edilmez.

Deprem, insanın karşılaştığı en güç tabii hadiselerden birisidir. Yıkıcı sonuçları olan depremler elem ve acı verir. İslam kelamında bu meseleler musibet ve elemelerin hikmetleri ve sebepleri bağlamında tartışılmıştır. Bunun yanında Kur'an depremden bir felaket ve helak olayı şeklinde söz etmiştir (Bakara, 2/214; A'râf, 7/78, 91 vd.). Bu noktada şu sorular akla gelir: Bir bilim ve teknoloji çağında dinin deprem gibi hadiselerle yaklaşımı "ceza ve helak" temelinde mi olmalıdır? İşte bu bildiride bu soruların cevabını arayacak ve depremin bir musibet olarak anlam ve hikmetlerini ele alacağız. Şüphesiz deprem gibi ağır bir olayı anlamlandırma çabası, ona karşı tedbir alma zorunluluğunu eksiltmez. Özellikle dini atmosferin baskın olduğu yerlerde depremi kader veya ilahi ceza şeklinde anlamlandırma ona karşı bir tedbirsizlik veya mücadele zafiyetini getirecekse, bu son derece yanlış olur. Bu çalışma, depremin metafizik boyutuna odaklanmış olmakla birlikte, onun fizik nedenleri ilahi kanunlar (adetullah-fitratullah) olarak görür ve bu kurallar gereği depremle mücadelenin hayatın zorunlu gerçeği olmasının yanında, dinî bir sorumluluk olduğunu kabul eder. Zira dinî açıdan insanın Allah'ın evrenin işleyişi için yarattığı yasalara göre hayatı inşa etmek ve gerekli önlemleri almak, insan hayatını korumayı başlıca görev olarak addeden dinin temel ilkelerindedir. Canı korumak dinin beş temel ilkesinden birisidir (Şatıbî, 2003, 2:178). Bununla birlikte depremin fizik nedenlerinin sebep olduğu psikolojik tahribatı azaltmak ve fikren yaşananları anlamlandırma adına deprem metafiziği önemli bir okuma biçimi olarak görülmelidir. Bu araştırma söz konusu amaca binaen oluşan geniş literatürden yararlanarak belge incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Konunun mahiyeti gereği dini ve felsefi kaynakları bu çalışmanın başvuru adresleri olacaktır.

1. Bir Kötülük Sorunu Olarak Musibetler ve Hikmetleri

Kötülük sorunu, insanın karşılaştığı acı ve elem dolu hadiseler karşısında Tanrının iyilik, merhamet ve adalet sorununu sorgulamadır. Bu dünyada karşılaştığımız kötülükler metafizik, tabii ve ahlaki olmak üzere üç kategoride tasnif edilmiştir. Metafizik ve tabii kötülükler

yeryüzünde ve hayvanlar aleminde içkin bir şekildedir. Deprem, sel, heyelan gibi tabii afetler, zararlı hayvanlar, hastalıklar vs. bu türden kötülüklerdir (Özdemir, 2014). Metafizik ve tabii kötülükler hikmet, ahlaki kötülükler ise sorumluluk açısından ele alınmalıdır. İnsanın sebep olduğu adam öldürme, hırsızlık gibi kötülükler ise ahlaki kötülülükleredir. Konumuz deprem olduğundan metafizik kötülülüklerede tekabül eden musibetler üzerinde durmak istiyoruz. Genellikle musibet, “insanın iradesi dışında ve beklemediği şekilde karşılaştığı olumsuz durum” demektir. Ölüm başta olmak üzere, hastalık, kıtlık, sel, kasırga, yangın, deprem gibi zarar veren, insandan bir şeyler eksilten ve insana elem veren şeyler için kullanılır. İlim, hikmet, cemal, adalet gibi kemal sıfatlarına sahip olan Allah’ın hiçbir fiili boşa olmadığına göre musibetlerin de çeşitli hikmetleri olsa gerektir. Meseleye Kur’anî veçheden baktığımızda şu hikmetleri tespit edebiliriz:

- a. İnsanın bu dünyadaki varlığının temelinde imtihan vardır: “*Hanginizin daha iyi ameliler ortaya koyacağını sınamak için ölümü ve hayatı yarattı*” (Mülk, 67/2). İmtihanı ifade eden kelimeler fitne, musibet ve ibtila gibi insanın aslında nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu ortaya çıkaran hadiselerdir. Tüm musibetler insanın imtihanının bir parçasıdır: “*Andolsun, Biz sizi biraz korku, açlık ve bir parça mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz.*” (Bakara, 2/155).
- b. Musibetler insanın başkalarına haksızlık etmesine varacak kadar derinleşebilen sonsuz arzu ve heveslerin frenlenmesini sağlar: “*Eğer onlara acıyıp da içinde buldukları sıkıntıyı giderseydik, iyice körleşerek, azgınlıklarında büsbütün direnirlerdi.*” (Mü’minûn 23/75).
- c. İnsan sürekli olarak şükür ve sabır denklemine imtihanadadır. Musibetler sabır, mücadele ve teslimiyet; nimetler ise şükür, infak ve tevazu imtihanıdır: “*Her nefis ölümü tadıcıdır. Biz sizi, şerle de, hayırla da deneyerek imtihan ediyoruz*” (Enbiyâ, 21/35).
- d. Musibetler insanın gerçek yanını ortaya çıkar. İnsan her şey yolundayken durumun gerektirdiği hal üzere davranabilir, olduğundan farklı görünebilir. Ancak musibet anı, zor zamandır ve insan böyle zamanlarda kendisini kontrol edemeyebilir. O durumda ortaya çıkan insanın iç yüzüdür. İnsan böylece zor zamanda karakterini gösterir.
- e. Musibetler cennetin hak edilmesine vesiledir. Mutezile buna ivaz demiştir. İvaz, musibetlere sabırla elde edilen sevaptır. Nitekim imtihan insanın cenneti hak etmesi için zorunlu bir süreçtir. Allah insana cenneti hediye edebilirdi. Ancak bu onun cenneti hak etmesi ile elde edeceği mutluluğu vermezdi. Gerçek bir cennet sevinci için onu hak etmek gerekir. Onu hak etmek, sadece “iman ettim” demekle mümkün değildir. Bu yolda insan başına gelecek musibetlere gösterdiği iman ahlakıyla cenneti hak eder: “*İnsanlar, [sadece] “İnandık!” demeleriyle bırakılacaklarını ve sınava çekilmeyeceklerini mi sanıyorlar?*” (Ankebût, 29/2).
- f. Musibet cehennemin, nimet cennetin örneğidir. Kur’an ahiretten haber vermesine rağmen, bu dünyada hiç acı ve elem olmasaydı, cehennem gerçekliğini tasavvur etmek imkansız olurdu.
- g. “Her şey zıttıyla kaimdir” ilkesi gereği, iyi kötü ile bilinir. Kötünün varlığı iyinin anlam ve önemini gösterir. İnsanın imtihanı şeytan ve melek zıtlığında temessül eden iyiilik ve kötülük diyalektiğinde hangi tarafta yer alacağıdır.

Musibetlerin hikmetleri konusunda Mutezile uleması daha objektivist davranmıştır, denilebilir. Eşariler musibetleri tamamen bilinmez bir ilahi iradeyle kayıtlamışlarsa da Mutezile bunu insan aklıyla temellendirmek istemiş ve ivaz gibi bir kavramı üretmiştir. Mutezile nezdinde ivaz, musibetlerin insana kazandırdığı sevaptır. Sonuç itibariyle İslam kelamında musibetler genellikle hikmet açısından değerlendirilmiş ve ilahi adalet ile merhamete zarar vermeyecek şekilde temellendirilmiştir.

2. Depremi Metafizik Okumanın İmkânı

Varlığın gerçek doğası ile anlam ve gayelerini ortaya koymak felsefede metafizik olarak adlandırılmıştır (Cevizci, 2002). Varlığı kendinde okumak ve onu temel ilkeleriyle anlama çabasında bulunmak, metafizik olarak tanımlanabilir. Metafizik bir “bilme” arayışıdır. Aristoteles *Metafizik* adlı eserine “bütün insanlar doğal olarak bilmek isterler” cümlesiyle başlamıştır (Aristoteles, *Metafizik*, t.y.)

Metafizik kelimesinin etimolojik tahliline geldiğimizde ise sözcüğün Fransızca “métaphysique” kelimesinin Türkçeleşmiş hali olduğunu görürüz. Kelimenin sonundaki ‘que’ eki, sözcüğe hem isim hem de sıfat anlamı verir. Bu nedenle Türkçede –sel ekinin eklenmesine gerek yoktur. “Füsika” doğa, “meta” ise sonra, öte ve aşkın gibi anlamlara gelir. Metafizik doğadan sonra, doğadan öte veya doğayı aşkın olandır. Duyularımıza açık olan doğa(da)dır (füsikos/fizik). Doğa olaylarının nasıl ve neden meydana geldiğini sistemli şekilde araştırmak fizik/doğa araştırmalarının işidir. Duyulara kapalı olan ancak akledilerek elde edilenler ise metafiziğin konusudur. Metafizik varlığı varlık olarak inceler (Duralı, 2002).

Depreme dair metafizik okuma bir anlam ve hikmet arayışıdır. İnsan evrende tüm olup bitenleri anlamak istediği gibi depremi de anlamaya çalışır. Şüphesiz bilimsel gelişmeleri depremlerin hangi koşullarda geliştiği konusunda bizlere bilgiler sunmaktadır. Ancak depremin fizik nedenleri dışında fizik ötesi nedenlerini tartışmak bir metafizik okuma ve anlam arayışında bulunmaktır. İnsanın anlam arayışı fitrî bir eğilimdir. Bunun sayesinde insan karşılaştığı zor olaylara tahammül etme ve onlarla mücadele etme gücü kazanır. Ancak tersine deprem gibi sarsıcı bir hadiseyi tamamen kaderle ilişkilendirerek ona karşı tedbirsiz davranmanın dini açıdan izahı mümkün değildir. Maalesef yapılan bir araştırmada bilimsel düşünmenin yerini bu tür bir inancın aldığı ortamlarda deprem sigortası yaptırma, deprem çantası hazırlama ve depreme dayanıklı yapılar inşa etme gibi tedbirler zayıfladığını göstermektedir (Bilik, 2019). Bunun dışında deprem gibi bir yer sarsıntısını tamamen fizik nedenlere hasretme ve onu teolojik nedenlerden tamamen soyutlama, ondaki deruni anlam ve hikmetleri kaçırma anlamına gelebilir. Şüphesiz tezim ve ateizmin farklı rasyonellik anlayışları ve tabiat paradigmaları vardır (Akdemir, 2014). Teizmin metafizik görüşüyle ateizmin görüşü farklılaştığından, bu meseleye dair tüm okumalar ve anlamlandırmalar da ihtilafli olacaktır.

Öte yandan deprem metafiziği, depremi jeolojik nedenlerden tecrit etmek ve onu salt kader inancıyla temellendirme çabası değildir. Bilakis depremin olgusal gerçekliğinin ardında yatan hikmetleri idrak etme ve insana kazanımlarını tartışmaktır. Deprem metafiziği Tanrının tabiat üzerindeki iradesinin hikmetini ve depremden muradını anlamaya çalışmaktır. Bu çaba her zaman kesin sonuçlara ulaşamaz. Zira gerek klasik kelamda Eşarilerin savunusunda ve çağdaş Batı felsefesinde Marilyn McCord Adams (1943-2017) örneğinde gördüğümüz gibi tabiat

olaylarının arkasındaki metafiziği tespit edemeyebiliriz. Bunu sorgulama hakkımız da yoktur. Çünkü sorgulama ancak uymadığı zaman ceza verilebilen kimseye yapılır. Hâlbuki o mülkünde mutlak hükümlanlık sahibidir. Yaptığı veya yapmadığı şeylerden hesaba çekilemez (İsferâyinî, 1983). Mamafih Allah mülkün mutlak sahibi olduğundan yarattıklarına karşı neyi neden yaptığının açıklamasını yapma zorunluluğu yoktur. Çünkü yarattıklarına karşı herhangi bir yükümlülük altında olmayan Tanrı'nın bize karşı fiillerini haklı kılmaya ihtiyacı yoktur (Akdemir, 2014). Bu nedenle teodise hakkında konuşmak temelde –ve belki de sadece- insani bir çabadan ibarettir, hakikatin kendisini ifade ettiğini garanti etmez. Bununla birlikte konuya Mutezile perspektifinden baktığımızda tüm elemlerde birer hikmet bulunması gerektiği ilkesinden hareketle, depremlerin de adalet ve hikmet çerçevesinde anlamı olsa gerektir. Bu, ilahi fiillerde hikmeti esas alan Maturidi yaklaşıma da uygun olmalıdır (Özdemir, 2014). Bu nedenle deprem metafiziği kelamda Maturidi ve Mutezile okuluna yaslanan bir perde arkasını aydınlatma arayışı şeklinde görülebilir.

3. Batıda Depreme Teolojik Bakışın Tarihi

Depremi anlamlandırma çabası eski çağlara kadar uzanır. Sadece İslam dünyasında değil, Batıda da depremin doğal ve ilahi boyutlu oluşu konuşulmuştur. Özellikle 19. Yüzyıla kadar depremin Tanrının öfkesini sonucu olduğu ve O'nun gücüyle gerçekleştiği yönündeki yorumlar güçlü şekilde dillendirilmiştir. Tartışma felsefi ve teolojik zeminde varlığını sürdürmüş, Hıristiyan ve Musevi geleneğinde depremin Tanrının müdahalesi olarak görülmüştür. Erken kilise ve ortaçağ yazı geleneğinde depremleri Tanrının memnuniyetsizliğinin işareti olarak görülmüştür (Hess, 2016, s. 630). İnsanlar bu nedenle bu türden doğa olaylarının yıkıcı etkilerinden korunmak için kurbanlar kesmişlerdir. Ancak Batıda Aristoteles'e kadar uzanan dönemlerde depremin natüralist yorumları da var olagelmıştır. Örneğin Aristoteles depremleri meteorolojinin elementlerinden birisi olarak yorumlar ve bunların yer altından çıkış arayan rüzgârlar ve volkanlarla olan ilişkilerinin sonucu oluştuğunu ifade etmiştir. O depremleri yeraltındaki büyük boşluklarda oluşan hava hareketlerine bağlıyordu. Ayrıca denize yakın bölgelerde toprağın geçirgen ve derin olmasının buralarda daha fazla deprem meydana gelmesine neden olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle olacaktır ki deniz Tanrısı Poseidon aynı zamanda deprem Tanrısı idi. Aristo'nun antik çağda depreme ilişkin analizleri teolojiden öte tabiata dayanıyordu (Bakır, 2005).

Aristo'da örneğini gördüğümüz yoruma rağmen Aydınlanma dönemine kadar Batıda depremin fizik nedenleri yerine metafizik nedenseller öne çıkmış görünmektedir. Tarihçi Ammianus Marcellinus depremlerin Tanrısal nedenleri olduğunu, ancak depreme hangi Tanrının neden olduğunun açıkça ifade edilmekten kaçınıldığını, zira bunun Tanrıya karşı bir suç olabileceğini ifade etmiştir. Depremlerin ilahi nedenlerle açıklanması antikçağdan ortaçağa kadar güçlü bir şekilde varlığını korudu (Bakır, 2005). Örneğin, temelde depremin jeolojik bir olay olduğunu kabul eden Thomas Paine (1694-1757) yine de hâdisenin teolojik yönüne vurgu yapmıştır: “Bir depremin harika veya doğaüstü bir karmaşa olması, dünyanın bedenine atılan dayak gibi görünmesine ve onun doğasına aykırı olağandışı bir güçle yoğrulduğuna işaret eder. Ancak deprem tamamıyla pasif olan dünyanın içinde gerçekleşmektedir” (Hess, 2016, s. 630). Deprem ve Tanrı ilişkisi o kadar esastır ki O evrene hiç müdahale etmeseydi hiç deprem olmazdı. Püriten sentezci Cotton Mather (1663-1728) depremi en büyük vaiz olarak tanımlamıştır. Tüm jeolojik nedenler bir yana doğa Tanrının buyruğundadır. Keza Evangelist İlahiyatçı John Wesley de

şöyle demiştir: “ Tanrı kaderi yazandır ve günah da ahlaki nedendir. Doğal nedenleri ne olursa olsun depremler günahların cezasıdır.” (Hess, 2016, 632).

Batıda antik çağda ve orta çağlar boyunca depreme teolojik anlam yükleme güçlü bir şekilde kendisini göstermiştir. Ancak 18. Yüzyıldan itibaren depremi doğal süreçlerin eseri olarak görme eğilimi artmıştır. Örneğin Thomas Prince (1687-1758) depremleri Tanrının doğada içkin bir şekilde yarattığı görüşünü otaya atmış ve depremlerin Tanrısal ceza olasılığına daha az yer vermiştir (Hornberger, 1936). Depreme teoloji ve fizik açısından yaklaşıma bir örnek de kimyager düşünür Robert Boyle’de (1627-1691) görmekteyiz. Depremi fizik nedenlerini tartıştıktan sonra der ki Boyle “Böylece Tanrı gerekli gördüğünde onları açıp hepimizi içine yerleştirmek için bizi muazzam ve komik mezarlar üzerine yerleştirmiştir”. O dönemde depremlerin doğa ilahi kökenli bir doğa olayı olduğu şeklinde başka açıklamalar John Winthrop (1714-1779) gibi diğer pürütenlerde de görülür. Winthrop depremlerin toprağın yenilenmesi ve bitki örtüsünün düzeltilmesi gibi yararları olduğunu iddia etmiştir (Hess, 2016, 633). Böylece 18. Yüzyılın sonlarında depremlerin açıklanışında ivme teolojiden natüralizme kaymıştır. Artık ondan sonra depremleri tamamen birer doğa olayı olarak açıklama eğilimi başlamış ve modern zamana geldiğimizde bu düşünce ezici bir üstünlük sağlamıştır. 19. Yüzyıldan itibaren sismolojideki gelişmelere bağlı olarak depremlerin ajandası daha iyi tutulmuş ve ölçüm yöntemlerinin gelişmesiyle depremlerin fizik nedenleri tespit edilmeye başlanmıştır. Böylece depremler artık birer ilahi ceza değil, tabiat olayıdır. Ne var ki bu durum, deprem ve din ilişkisinin tamamen kopmasına neden olmamış, dini geleneklerde depremle dinî perspektifi ilişkilendirme çabası varlığın sürdürmüştür.

4. Teolojik Açıdan Deprem Nihai Anlamı

Deprem bir afettir. O kadar büyük bir hadisedir ki kıyamet sahnesini andırır. İnsanın canını yakar, can ve mal kaybına neden olur. Onun fizik nedenlerini yerbilimcileri tartışacaktır. Deruni anlamı ortaya çabası ise depremin teolojik boyutu ile ilgilidir. Allah alem ilişkisi yaratılan-yaratılan ilişkisi şeklinde gelişir ve tüm tabiat olayları O’nunla ilişkilendirilir. Deprem bir afet olarak ilahi iradeyle tecelli eder. Ancak depremin sonuçları insanların aldıkları pozisyon ve deprem bilinciyle ilgilidir. Dünyada bu bilincin geliştiği yerlerde depremlerin sebep olduğu zayıf ve ölüm oranları ile gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen depremlerin kötü sonuçları kıyaslandığında bu durum açıkça görülür (Holzer vd., 2013). Burada depremin temel dini kaynaklarda nasıl zikredildiğini inceledikten sonra konuya hikmet ve anlam yönünden bakmaya çalışacağız.

4.1. Kur’an ve Hadislerde Deprem Gerçeği

Deprem tabiatta meydana gelen bir hadisedir. Kur’an açısından tabiat Allah’ın emrine tabidir. Allah ve alem ilişkisi Kur’an’da o kadar açık bir durumdur ki mümin buna bağlı olarak tüm tabiat hadiseleriyle ilahi iradeyi ilişkilendirir. İlahi bilgi tüm tabiat olaylarını kapsamaktadır: “... O karada ve denizde olan her şey bilir. Bir yaprak düşmez ki o bundan haberdar olmasın...” (En’âm, 6/59). Allah’ın evren üzerindeki tasarrufu hem evrenin kanunlarını belirlemek hem de onda her an yaratmada bulunmaktadır. Bu bir anlamda evreni yönetmektir: “... Bilesiniz ki yaratma da (halk) yönetme de (emr) yalnız O’na aittir” (A’râf, 7/54). Bu ve buna benzer anlamdaki ayetler üzerinde yaşadığımız dünya başta olmak üzere evrenin ilahi irade ve emirden bağımsız olmadığına işaret eder. Nitekim Kur’an insanlara sıklıkla göklerin ve yerin

malikinin Allah olduğunu ifade ederek (Tevbe, 9/116; Nûr, 24/42 vd.) varlık âleminde insanın yerini ve Allah'ın kudretinin sonsuzluğunu hatırlatır. Mülkün O'na ait oluşu tasarrufunda dilediği gibi davranma yetkisine sahip olduğunu da gösterir. Bununla birlikte O evreni bir gaye ile yaratmış ve evreni insanın hizmetine sunmuştur. İnsan tabiatı meydana gelen şeylerden zaman zaman hoşlanmasa da aslında o belki de kendisi için daha hayırlıdır (Nisa, 4/19). Özetle bir tabiat olayı olarak deprem de ilahi ilim, irade, kudret ve yaratmasının dışında değildir. Ne var ki Allah âlemi bir sebep ve hikmetle yarattığı için ondaki anlam ve hikmetleri keşfetmek insanın görevidir.

Deprem Arapçada zelzele kelimesiyle ifade edilmiştir. Kur'an'da bir âyette zelzele, beş âyette aynı kökten kelimeler bulunur. Zelzele bu âyetlerin ikisinde kıyametin kopması esnasındaki yer sarsıntısını (el-Hac 22/1; ez-Zilzâl 99/1-2), üçünde önceki ümmetlerle (el-Bakara 2/214) Hz. Peygamber'in ve sahâbenin (el-Ahzâb 33/11-12) dinleri uğruna çektiği zorlukları ifade eder. Dört âyette *recfe*, uzak geçmişte yaşamış kavimlerden bazılarına “helâk edici yer sarsıntıları” olarak kullanılır. Hadislerde zelzele Necid, Irak, Mısır gibi bölgelerin deprem bölgesi olduğu, bazı kavimlerin yaşadığı depremler, kıyamet depremi, deprem sırasında ve sonrasında yapılacak dua ve ibadatlere yer verilir. Ayrıca Hz. Peygamber'in ve bazı sahâbîlerin uğradığı depremler, insanların durumlarını düzeltmeleri için depremlerin birer ilâhî ihtar olduğu, çoğalmasının kıyamet alâmetlerinden sayıldığı, deprem felâketinden Allah'a sığınılması gerektiği vb. bağlamlarda yer almaktadır (Arslantaş, 2013:227).

Depremler klasik kaynaklarda kıyamete benzetilmiş, bu benzetmede Kur'an'da kıyamete dair verilen bilgilerle (meselâ bk. ez-Zilzâl 99/1-2; el-Hac 22/1-2; el-Vâkıa 56/4-6; el-Hâkka 69/14-15; Abese 80/37) depremin yol açtığı yıkımlar ve ölümler, insanların yaşadığı panik ve çaresizlik, korku ve kaygı gibi durumlar, yerdeki kayma ve kırılmalar, gaz ve lav püskürmesi, yerden ve yıkımlardan gelen büyük uğultu ve gürültüler gibi doğal gelişmeler arasındaki benzerlikler etkili olmuştur. Hz. Peygamber'e isnad edilen bazı hadislerde depremlerin kıyamet alâmetleri arasında zikredilmesi de deprem-kıyamet benzetmesini güçlendirmiştir. 654 (1256) yılı Medine depremi ve Medine'nin doğusunda meydana gelen volkanik patlama, kıyamet alâmetleri arasında gösterilen depremler ve Hicaz'da ortaya çıkacak ateşle irtibatlandırılmıştır (Arslantaş, 2013:229).

4.2. İslami Gelenekte Deprem Algısı

İslâm dünyasında, depremin bilimsel açıklamasında daha çok filozoflar çevresinde kabul gören Aristocu görüş hâkim olsa da Müslüman âlimler konuya Aristo gibi deistik bir âlem tasavvuruyla bakmamıştır. İslâmî gelenekte diğer doğal âfetler gibi depremlerin de Allah'ın koyduğu kanunlar çerçevesinde cereyan ettiği düşünülmüş, depremle ilgili teknik ve bilimsel araştırmalar da Allah'ın âyetleri (işaretler, deliller) diye bilinen bu olaylar üzerine analiz ve tefekkür çalışmaları olarak kavranmıştır. Böylece Müslümanlar arasında depremler daha çok dinî ve ahlâkî boyutuyla algılanmıştır. Tabiat olaylarından ahlâkî ve mânevî dersler almaya yönelik gayretlerin Kur'an tarafından teşvik edilmesi yanında eski ümmetlerin bir kısmının deprem vb. âfetlerle helâk edilmesi, Allah'ı hatırlama ve bunlardan ibret alma şeklindeki dinî öğretilerle çeşitli kültürlerden beslenen dinî ve metafizik telakkiler de bu algılamada etkili

olmuştur. Hz. Peygamber depremin ilâhî bir uyarı olduğunu belirtmiş, güneş tutulması, şiddetli rüzgâr, fırtına ve deprem gibi doğal âfetlerden sonra Allah’a dua edilmesini tavsiye etmiştir. Bu tavsiyeler doğrultusunda sahâbeden Abdullah b. Abbas’ın Basra’da, Abdullah b. Mes’ûd’un Fesâ’da, Ebü’l-Derdâ’nın Dımaşk’ta yaşadıkları depremlerin ardından halkı namaz kılmaya ve Allah’a sığınmaya çağırdıkları bilinmektedir. Emevîler döneminde meydana gelen bir depremin ardından Hz. Hüseyin’in oğlu Ali (Zeynelâbidîn) namaz kılmayı, deprem âfetinden Allah’a sığınmayı ve depremler kesilinceye kadar oruç tutup tövbe-istiğfarda bulunmayı önermiştir. Sonraki asırlarda bazı depremlerin arkasından yapılan oruç ilânlarının kökeninde bu tür tavsiyelerin bulunduğu anlaşılmaktadır (Arslantaş, 2013: 229-230).

Doğal âfetler gibi geniş kitleleri etkileyip çaresiz bırakan olayların ardından bu olayları ilâhî kudret ve iradeye bağlama eğilimi artmaktadır. Depremlerden sonra çeşitli din mensuplarının mâbedleri ve diğer kutsal mekânları doldurarak Allah’a dua edip yakarmaları bu acizyet psikolojisinin ve sığınma ihtiyacının göstergesidir. Öte yandan böyle durumları fırsat bilen bazı kişilerin yağma ve hırsızlık girişimleri de her devirde görülmüştür. 702 (1302) yılı Mısır ve 791 (1389) yılı Nişâbûr depreminde yağmacılık zenginlerinden bahsedilir. Benzer tutumları sergileyen devletler de görülmüştür. 533 (1139) yılı depremini fırsat bilen Gürcü Kralı I. Dimitrius’un Gence baskını, 552 (1157) depreminde Haçlılar’ın Şeyzer Münkızî Emirliği’nin sonunu getiren istilâsı bu fırsatçılıklara örnektir. Kaynaklarda tanınmış kişilerin deprem anlarına da rastlanır. Tarihçi Mes’ûdî’nin Fustat’ta, İbnü’l-Cevzi’nin Bağdat’ta, İbnü’l-Esir’in Musul’da ve Makrîzî’nin Kahire’deki depremlerle ilgili anıları kayıtlara geçmiştir (Arslantaş, 2013: 231).

22 Ağustos 1509 İstanbul depremi de “küçük kıyamet” diye nitelendirilmiştir. Depremler dönemin siyasi sorunlarıyla da ilişkilendirilmiştir. Meselâ 219 (834) yılı depremiyle Ahmed b. Hanbel’e “halku’l-Kur’ân” meselesinden dolayı yapılan işkence arasında bağ kurulmuştur. Mısır Valisi Ebü’l-Misk Kâfûr el-İhşîdî’nin haksız icraatı, Karmatîler’in Kâbe baskını, Nûbeliler’in Mısır saldırısı, Fustat yangını gibi gelişmelerle o dönemdeki depremler arasında da irtibat kurulmuştur. Osmanlı kaynaklarında da küçük kıyamet diye anılan 1509 depremi, II. Bayezid’in bürokratları tarafından halka yapılan zulümlerden kaynaklandığı şeklinde yorumlanmıştır (Arslantaş, 2015). Yine depremler o dönemlerde yaygın sosyal ve ahlâkî çöküntüye verilen bir ceza olarak da algılanmış, bu algıda Lût kavminin gayri ahlâkî ilişkileri yüzünden büyük bir felâketle helâk edildiğine dair Kur’an’da anlatılanlar da etkili olmuştur (Hûd 11/82; el-Hicr 15/73-74). Bu tür yorumların Yahudilerde ve Hristiyanlarda da yaygın olduğu belirtilmelidir. Urfalı Mateos’a göre 444 (1052-53) yılı Antakya depremi şehirdeki yaygın zina ve homoseksüel ilişkiler yüzünden Tanrı’nın verdiği bir cezadır. Aynı tarihçi, 508 (1114-15) yılı depreminin bedensel şehvete uyulmasından kaynaklandığı düşüncesindeydi. İslâm dünyasında bu düşüncüyü yansıtan birçok örnek vardır. Meselâ depremlerden sonra idareciler halkı günahlardan uzak durma konusunda uyarırlar, yeni önlemler alırlardı. Abbâsî Halifesi Kâhîr-Billâh, Mısır’da meydana gelen büyük depremlerin ardından şarap içmeyi ve ahlâka aykırı eğlence düzenlemeyi yasaklamıştır (Arslantaş, 2013: 231).

Depremlerle kültürel ve siyasi yozlaşma ile bireysel ve toplumsal ahlaki çöküş arasında bağ kurulmuştur. Hatta bazı depremlerden sonra içki satışları yasaklanmış, insanlar tövbe etmeye

davet edilmiştir. Yine bunun gibi adaletin çiğnenmesi ve zulmün yayılmasıyla depremler arasında bir bağ kurulmuştur. Örneğin Kur'an'ın yaratılması tartışmalarında Ahmed b. Hanbel görüşlerinden dolayı işkence görmüştür. O dönemde meydana gelen (219/834) depremler bu tür elim uygulamalara dayandırılmış, “büyük alime yapılan işkencelerden dolayı deprem oldu” yorumları yapılmıştır (Arslantaş, 2015).

4.3. Deruni Açıdan Deprem

Deprem büyüklüğüne göre bazen o kadar sarsıcı ve yıkıcıdır ki, bazen ardında yatan derin anlam ve hikmetleri okumak güçleşir. Buna rağmen tıpkı yağmur, sıcak, soğuk, rüzgar, mevsimsel geçişler vs. tabiat olaylarında fizik ve metafizik anlam, hikmet ve sonuçlar olduğu gibi depremi de metafizik okumaya tabi tutmalıdır. Bu hem ondaki anlam ve hikmetleri anlamamıza hem de onun yıkıcı tesirlerini atlatmamıza yardımcı olacaktır. Psikiyatri Hekimi Mustafa Merter'in yaklaşımıyla deprem konusundan insanlar dört kategoride ele alınabilir. Depremde can veren, enkaz altında kalan, depremden sağ-salim kurtulanlar ve deprem bölgesinin dışındaki insanlar açısından dört farklı kategoride okunabilir. Depremde vefat eden Hz. Peygamberin hadisleri ile manevi şehadet mertebesine ulaşmışlardır (Buhari, Cihad, 30; Müslim, İmâre, 164). Depremde enkaz altında kalanlara çetin bir durumla karşı karşıya kalmakla birlikte Allah onlara yardım edebilir. Uyku, sekinet, acı ve zihinsel yolculuk gibi araçlarla insan yaşadığı anın gerçekliğinden uzaklaşabilir. Bazen de sabır, tevekkül ve iman gibi manevi güçle acı eşiği yükselebilir. Kur'an açısından bunun en yüksek örneği Hz. Eyüp peygamberdir. Bu psikolojik hal insana içten gelen bir tedavi ve manevi destek gibidir. Nitekim depremlerde bazen öyle uzun süreler sonra enkaz altından insanlar çıkarılmaktadır ki (Mucize Kurtuluşlar, A.A., 2020) bu insanların enkaz altında geçirdikleri zamanı nasıl hissettikleri ve acılarını nasıl dindirdikleri bir araştırma konusudur. Burada eğer o insanların olağan dışı biçimde yaşama tutumları söz konusu ise bu, İslam inancı açısından *maûnet* denilen bir ilahi yardım olarak görülebilir. Biz enkaz altındaki insanların psikolojik açıdan ne yaşadıklarını bilemeyeceğimiz için, haklarında kesin ifadelerle konuşamayız (Merter, Depremi Manevi Yaralarını Sarmak-2). Bunun dışında, enkaz altında kaldıktan bir müddet sonra can veren de tıpkı deprem anında can verenler gibi manevi şehit hükmündedirler. Depremi yaşayan ama evinden sağ salim çıkarak herhangi bir zarar görmeyen, belki de sadece mal kaybına uğrayan insanlar için deprem büyük bir ibret ve hayata yeni sayfa açma imkanıdır. Depremde için artık o andan sonra depremi nasıl okuduğu ve onu nasıl anlamlandırdığı önemlidir. Deprem bölgesinin dışında olan insanlar için de deprem bir ibret ve imtihandır. Depremi fizik ve metafizik anlamını idrak yolunda çaba sarf eder ve ondan dersler çıkarır. Diğer taraftan dini açıdan deprem bölgesinin dışındaki insanların imkanları ölçüsünde depremedelere yardım etme veya en azından onlar için dua etme sorumluluğu vardır (Nisâ, 4/36).

Deprem başlı başına bir derstir. Onun kadar insana “nerede hata yaptık” sorusunu sorduran başka bir hadise olmasa gerektir. Deprem bireysel ve toplumsal, resmi ve sivil, maddi ve manevi her anlamda bir sorgulama vesilesidir. Her bir deprem insan için geçmişi sorgulama ve yeniden başlama vesilesi gibidir.

Deprem kadere hamledilerek geçiştirilecek kadar basit bir şey değildir. Şüphesiz Allah alem ilişkisi çerçevesinde deprem bu coğrafyanın kaderine dahildir. Tıpkı havası, suyu, mevsimleri, madenleri vs. olduğu gibi. Fay hatlarının yopun olduğu bir bölgede deprem tabii olarak beklenir. Öyleyse insana düşen deprem gerçeğini dikkate almak ve buna tedbirli olmaktır. İslam medeniyetinde ameli hikmetin şu üç başlıkta merkezileşmiş olması dikkat çekicidir: Tehzibü'l-ahlak, tedbirü'l-menzil ve tedbirü'l-medine (Çağrı, 2011:259). Kader yüce yaratıcının evrendeki yasası ve ayetidir (Ünverdi, 2013, 50-55). Evrene hükmeden tüm kanunlar O'nun takdiridir. İnsana düşen bu ayete göre şehirleri inşa etmektir. Kadere iman tedbir yükümlülüğünü beraberinde getirir. Tedbirden sonra tevekkül ve teslimiyet gelir. İnsan araştırır, öğrenir ve tedbir alır. Sonra tevekkül ile ilahi takdire razı olur. Çünkü bilir ki kudreti sınırlıdır insanın. Gücünün yetmediği şeyler konusunda ilahi yardıma ihtiyaç düşer. İnsana düşen depremi engellemek değildir. Deprem gerçeğini dikkate almak, buna uygun teknolojiler geliştirmek, yapılarına buna göre inşa etmek, deprem anında ne yapılması gerektiği konusunda bilgilendirilmek ve tüm bunlardan sonra Allah'a tevekkül ve teslimiyet olsa gerektir. Sezai Karakoç'un ifade ettiği gibi *“Evet, tedbir gerekli, sağlam yapı şart. 10 derece gücündeki bir depreme dayanıklı ev yapılsın, diyelim. Ama 12 derecelik bir depremin gelmeyeceğini kim temin edebilir? Sözümüz yanlış anlaşılmasın ve istismar edilmesin. Hiçbir şey yapmayalım demiyoruz. Elimizden geleni yapmalıydık ve yapmalıyız. Ve yapmadığımız için hepimiz suçluyuz. Yapılanın olanı önleyeceğinden değil, bize düşeni yapmadığımızdan ötürü suçluyuz. Ama daha büyük suçumuz, olan olup bittikten sonra bile meseleyi anlamamakta ayak direyişimizdir, katı yürekliliğimiz, inanç tutukluğumuzdur. Elden gelen her tedbir alındıktan sonra, olanı asıl kaynağına bağlayarak Allah'a tam bir inançla teslim olmak gerekir...”* (Karakoç, 2009).

Deprem kayıpları kaderle ilişkilendirilmeden büyük bir ciddiyetle giderilmelidir. Ancak depremi gökten (gelen sesten) bağımsız okumak, onda insana düşen dersleri almamak anlamına gelebilir. Din dilinde depreme dair diğer hikmetleri şöyle özetlemek mümkündür:

- Deprem insanda hayatın anlamı konusunda bir bilinç oluşturur. Dünya bazen insanı varlık amacından uzaklaştırdığında deprem, bir anda gelir ve her şeyi alt üst eder. Deprem anından sonra insan, bir gün önce hiç ölmeyeceği sandığı dünyanın geçici, malın mülkün ise emanet olduğunu çok daha iyi idrak eder.
- Deprem insanda mal-mülk sevgisini dengeler. Her şeyini bir anlık büyük bir sarsıntı ile kaybettiğini gören insan, aslında dünya malına tamah etmemesi gerektiğini, mal-mülkten daha değerli ve kalıcı amaçlar uğruna yaşaması gerektiğini idrak eder.
- Deprem inşaat ve mühendislik mesleği ile imar ve yapı ile ilgili olarak insanların durumunu ve nasıl bir meslekî etiğe sahip olduklarını ortaya koyar. Yaptığı inşaat malzemenin çalan, etüt zemini başta olmak üzere inşaat süreçlerinde alınması gereken tedbirlerin dikkate alınıp alınmadığı depremlerle ortaya çıkar. İşini iyi yapanla kötü yapanı tefrik eder depremler.
- Dünyanın cazibesi insanı gaflete sürükler. Hiç ölmeyecek gibi yaşayan insan aç gözlülükle dünyaya git gide daha fazla yönelir. Ta ki varlık amacını, Allah'a kulluğunu ve öteki dünyayı unuttur. Deprem hakikate kör olmuş kalplerin uyanmasını sağlar.

Deprem bu yönüyle insana en büyük vaizdir. İnsana ölümün çok yakın olduğunu hatırlatır ve onu geçici heveslerin kurbanı olmaktan çeker alır.

- e. Deprem büyük bir imtihan vesilesi olması yönüyle, manevi sonuçları da büyüktür. Bu afeti sabır, teslimiyet ve afetzedelere teselli ve yardımla aşan müminler büyük mükâfatlara nail olur. Kur'an zorluklar karşısında sabırla Allah'a dayananlara müjdelere doludur.
- f. Deprem insana sevdiklerinin ve hayatın kıymetini öğretir. Çoğu zaman insan dünya işlerinden eş-dost ve akrabalarını ihmal eder. Mal mülk için çalışıp didinir, kendine bile zaman ayırmaz. Deprem, insanı ölümle ve sahip olduklarını her an yitirebileceği gerçeğiyle yüzleştirir. Bu nedenle insan gönlünde dünya malına ayırdığı yeri azaltır, sevdiklerine daha fazla yer açar.
- g. Deprem insana aciz olduğunu öğretir. Deprem öncesine kadar hayatta her şeyi yapabileceğini zannederek büyülenen kimi insanlar, deprem karşısında herkes gibi evlerinden dışarı kaçmaktadır. İnsan yüce yaratıcı karşısında aciziyetini böyle anlarda daha iyi idrak eder ve secdeye gitmeyen alınlara, -en azından tehlike geçinceye kadar- secdeden kalkmaz!
- h. Deprem ahireti hatırlatır. İnsan ölümü unutacak kadar dünyaya bağlanır. Sanki ölüm sadece yaşlıların gerçeğiymiş gibi hareket eder. Ancak ansızın gelen deprem genç-yaşlı demeden herkese ölümü hatırlatır. Bu mümin için ahiretin ikazıdır. Artık depremden sonra insan ahiretini düşünmeden edemez.
- i. Deprem tıpkı diğer afet zamanlarında olduğu gibi insanları bir araya getirir, dayanışma duygusunun açığa çıkmasını sağlar. İnsanın içindeki iyilik duygusunu harekete geçirir. Böylece şer gibi görünen bir hadiseden nice mümin hayırla çıkar.
- j. Deprem iyi ile kötünün ayırt edilmesini sağlar. Kimisi depremedelerin yardımına koştururken, kimisi enkaz yağmalar, hırsızlık yapar. Böylece bir afet insanların içindeki iyilik veya kötülük duygusunun açığa çıkmasına neden olur.
- k. Deprem kimisini manevi şehit makamına yükseltir, kimisine sabır ahlakı öğretir. Mümin için depremde ölmek de hayatta kalmak da ilahi nimettir. Ölüm mümin için yokluk değildir. Bilakis Allah'a kavuşmaktır. Hayat da iman ve güzel ahlakla bezendiği sürece nimettir. Dolayısıyla hayat da ölüm de Allah'ındır. Bu bakış açısı, depremi rahmetle okumaktır. Ancak depremin bu yüzü ancak Allah'a ahirete imanla mümkündür. yaslanan güçlü bir ahirete imanla olursa mümkün birlikte okunursa rahmet yüzü ortaya çıkar.

Şüphesiz depremle ilgili başka şeyler de söylenebilir. Esas olan deprem gibi büyük bir afeti hikmetle okuma çabasıdır. İlahi adalet, merhamet ve hikmeti keşfetme gayreti böylesine acıları rahmete çevirebilir.

SONUÇ

Deprem, insanın yaşadığı en büyük felaketlerden birisidir. Yerbilimi bu tür yer sarsıntılarının nerede hangi şartlarda ortaya çıktıklarını önemli ölçüde açıklamaktadır. Önemli ölçüde diyoruz, çünkü bilim depreme dair her şeyi tam anlamıyla çözmüş değildir. Nitekim her depremden sonra yeni fay hatları tespit edilebilmekte ve bilimsel görüş yeniden şekillenmektedir. İnsana

bu noktada düşen yer tabakasına dair bilimsel veriler ışığında şehirleri inşa etmek ve doğacak zararları önlemek için tedbirli olmaktır.

Öte yandan tüm evrenin yaratılmış bir varlık alanı olduğuna ve onun ilahi irade, kudret ve yaratmadan bağımsız olmadığına inanan bir mümin için depremin de tıpkı diğer tabii olaylar gibi metafizik yönü vardır. Yağmurlar, mevsimler ve buna benzer doğa olayları nasıl rahmet ise deprem, sel, heyelan gibi olaylar da birer felakettir. Tanrı rahmet engin bir varlık olarak insana güzel şeyleri takdir eder. Ancak felaketleri neden dilemiş olsun? Deprem gibi acı bir hadiseyi neden takdir etmiş olsun? Bu sorular, “deprem metafiziği” konulu okumayı gerekli ve anlamlı kılmaktadır. Nitekim bu yöndeki tahlillerin eksikliği insanlarda diğer din ve inançların etkisiyle tabii felaketleri Tanrının bir cezası olarak anlama eğilimi öne çıkmaktadır. Şüphesiz bu yaklaşım depremde can veren insanların yakınlarını inciten ve insanlarda yüce yaratıcıya karşı olumsuz duygular oluşturma potansiyeli olan bir görüştür. Ayrıca bu yaklaşımın Kur’an’da helak edilen kavimlere dair kıssalar bir arada düşünüldüğünde yanlış bir düşünce olacağını düşünüyoruz.

Depremi ilahi adalet, rahmet ve hikmet yönünden pek çok yönü vardır. Bunlar arasında ibret, uyarı ve imtihan ilk akla gelen hikmetlerdir. Dünyanın cazibesine kapılan insan bu tür sıkıntılarla karşı karşıya kaldığında kendisine çeki düzen vermekte ve yanlışları, günahlarıyla yüzleşmektedir. Zira deprem aniden gelen yıkıcı ve ölümcül bir sarsıntıdır. Ölümü unutan insanın nasıl bir savrulmuşlukla çevresine zarar verebileceğini düşündüğümüzde deprem her insan için bir manevi uyarı, deprem sonrası tablo ibret niteliğindedir. Deprem sonrasında hayatı yeniden inşa etme süreçlerinde insan yardımseverlikle sınanmaktadır.

Depremde ölen insanlar İslam inancı açısından manevi şehittir. Bu onların ahiretini güzelleştirecek bir nebevi müjdedir. Depremzedeler sabır ve metanetleri oranında hayata dair dayanıklılık kazanacakları gibi ilahi takdir ve övgüye de mazhar olurlar. Bu da onların şerden hayırla çıkmalarına vesile olur. Deprem bölgesinden uzak olmasında rağmen depremzedelere yardım için çırpınan insanlar da dinî açıdan hayırlı davranışlarının karşılığını kat kat alırlar. Böylece depremi manevi boyutlarıyla düşünen bir insan, büyük bir acı tecrübe olmasına rağmen, bu şerden hayırla çıkabilir. Hayata dair tüm derslerimizin ve kazanımlarımızın olduğu gibi depremin de bedeli ağırdır. Ama deruni anlamı ve hikmetleri ile deprem bu dünyada insanın gerçeği olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Akdemir, F. (2014). *Korkunç Kötülükler ve Tanrı*. Ankara: Elis Yayınları.

Aristoteles. *Metafizik*. (2023, Aralık 2).

[https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/haydin/139466/Metafizik-Aristoteles-Ahmed_Arslan-1982-120s%20\(1\).pdf](https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/haydin/139466/Metafizik-Aristoteles-Ahmed_Arslan-1982-120s%20(1).pdf)

- Arslantaş, N. (2013). *Zelzele*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
<https://islamansiklopedisi.org.tr/zelzele#:~:text=Kur'an'da%20bir%20%C3%A2yette,u%C4%9Fruna%20%C3%A7ekti%C4%9Fi%20zorluklar%C4%B1%20ifade%20eder.>
- Arslantaş, N. (2013). *Zelzele, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Arslantaş, N. (2105). *İslam Tarihinde Depremler ve Algılanma Biçimleri*, İstanbul: İz Yayınları.
- Bakır, M. (2005). Depremlerin Oluş Nedenlerine İlişkin Bizans Teorileri. *İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 3-9.
- Bilik, M. B. (2019). Depremleri Anlamlandırma ve Açıklama Biçimlerinin Risk Azaltma Süreçlerine Etkisi Açısından 2011 Van Depremleri. *Resilience* 3(2), 229-237. <https:// DOI: 10.32569/resilience.605213>
- Cevizci, A. (2002) *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çağrıç, M. (2011). *Tedbîrî'l-Medîne, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Duralı, T. (2002). Metafizik Sorunu. *Kutadgubilig: Felsefe – Bilim Araştırmaları*, 2, 7-46.
- Hess, P. M. (2016). Depremler (Ed), *Bilim ve Din Tarihi* içinde (630-634. ss.). İstanbul: Say Yayınları.
- Holzer, T.L., Eeri, M., Savage, J.C. (2013). Global Earthquake Fatalities and Population, *Sage Journals Earthquake Spectra*, 29/1, 155-175.
- Hornberger, Theodore. (1936). The Science of Thomas Prince, *The New England Quarterly*, Vol.9, No: 1, pp. 26-42. <https://www.jstor.org/stable/360892>
- İsferâyînî, İ. (1983). *et-Tabsîr*. (thk. Yusuf, K.), Beyrut: y.y.
- Karakoç, S. (2009). *Dirilişin Çevresinde*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Mermer, M. Depremin Manevi Yaralarını Sarmak-2 -İçimizdeki Artçı Depremler-, *İslam Düşünce Enstitüsü*, (2023, Aralık 10).
<https://www.youtube.com/watch?v=ec3SU5MXrgk&t=3191>
- Mucize Kurtuluşlar / *Anadolu Ajansı* (2023, Aralık 12).
<https://www.iienstitu.com/blog/buyuk-depremlerden-mucize-kurtuluslar>
- Özdemir, M. (2014). *Kötülük Problemi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Şâtıbî, İ. (2003). *el-Muvâfakât*. (Çev. Erdoğan, M.). İstanbul: İz Yayınları.
- Ünverdi, V. (2013). Matürîdî'de İnsanın Sorumluluğu. *Usul Dergisi*. 20/2, 47-80.

CONFERENCE ID

EGE 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE
DECEMBER 22-24, 2023
IZMIR

ORGANIZATION
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES
Turkey – Azerbaijan- Malaysia – Nigeria- Serbia - South Africa. - Thailand – Lebanon
– China - Israel – Qatar - Saudi Arabia - Kuwait - USA – UAE – Korea – Cyprus –
Mauritius – Kazakhstan-Greece – Romania - India - Indonesia - Czech Republic –
Pakistan – Libya – Almaty – Singapore – Portugal – Ireland – Taiwan – Russia –
Switzerland – Spain – Hungary – Slovenia - México, - Cape Tow – Croatia - Tanzania. –
PRC – Brazil

PRESENTATION
Oral presentation

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
In the conference 438 papers have been presented by Turkish participants and 514
papers by foreign participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an
"official assignment letter"

LANGUAGES
Turkish, English, Russian, Persian, Arabic